

knjiga nije opremljena kazalima. Bez obzira na to, ova knjiga omogućava lakši uvid u znanstveno-istraživački rad dr. Ujdurovića i bit će korisna za daljnje proučavanje različitih aspekata Drugoga svjetskog rata u Dalmaciji.

Nikica Barić

Milivoj Magdić, *U vučjoj jami. Hrvatska politika od Supila do Tita*, ur. Stipe Kljaić (Zagreb: Hrvatski institut za povijest, 2021), 174 str.

Odmah treba istaknuti da životopis Milivoja Magdića pruža sjajan uvid u hrvatske političke lomove XX. stoljeća. Magdić je svoj politički put započeo kao pristaša Zemljoradničke stranke. Riječ je o stranci koja je pristajala uz jugoslavensku ideju, pa je socijalno pitanje seljaštva nastojala riješiti u okviru Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca. Jugoslavenska orijentacija i suočavanje sa socijalnim pitanjem Magdića je odvelo komunistima. No i tu se razočarao, pa je snažno prihvatio ideju samostalne hrvatske države, a ratne okolnosti dovele su ga među službenike Nezavisne Države Hrvatske. Nakon njezina poraza emigrirao je u Italiju, iz koje je izručen jugoslavenskim vlastima. Osuđen je na smrt i pogubljen. Magdićevi idejni i politički lomovi daju uvid u složeni idejni i politički život prve polovine XX. stoljeća i borbu dviju totalitarnih ideologija i poredaka.

Političke ideje Milivoja Magdića hrvatska javnost može upoznati zahvaljujući trudu Stipe Kljaića. On je priredio Magdićeve spise i napisao informativnu uvodnu studiju. Navodi da ih je priredio zahvaljujući radu u Arhivu Papinskoga hrvatskog zavoda sv. Jeronima u Rimu. Treba istaknuti da je Kljaić u uvodnoj studiji izvrsno rekonstruirao povijesni kontekst u kojem je Magdić pisao svoje radove. Zahvaljujući tomu Kljaić političke ideje „spušta” s visina „slobodno lebdeće inteligencije” natrag u društvo, jasno naglašavajući da se politike ne oblikuju isključivo u institucijama, nego prije svega u „svijetu života”. A taj je svijet oblikovan političkim idejama. Stoga Magdićeve teze propituje u njihovu odnosu prema idejama i političkom djelovanju Ante Starčevića, Milana Šufflaya, Stjepana Radića, Vladka Mačeka i Josipa Broza Tita. Ističemo da Kljaić to čini sjajno, s naglascima na Magdićevu tumačenju hrvatskoga nacionalnog pitanja, jasno pokazujući zašto je Magdić na kraju svojega idejnog puta prema vlastitom samorazumijevanju postao i ostao veliki pristaša Radićeva hrvatskoga nacionalnog pokreta. To je naravno dvojbeno, to kako netko razumije sebe ne mora odgovarati stvarnom stanju, odnosno tomu kako ga razumiju drugi. Točan odgovor možda će se pronaći u britanskim arhivima u obrazloženju odluke, ako ono uopće postoji, da se Magdića izruči jugoslavenskim komunističkim vlastima.

Knjiga započinje Magdićevim esejom „Na Pacifiku god. 2225”. U njemu tematizira političke ideje Milana Šufflaya, albanologa, odlučnoga zagovornika hrvatske državne samostalnosti i pisca prvih hrvatskih romana znanstvene fantastike. Naslov jednoga od tih romana Magdić je odabrao za naslov svojega eseja. Započeo je prika-

zom Šufflayeva ubojstva, koje je organizirao režim kralja Aleksandra Karađorđevića. Rekonstruirao je glavne značajke Šufflayeve ideologije ukazujući na to kako je ovaj snažno zagovarao nezavisnu Hrvatsku. Treba istaknuti da je ovu dobro poznatu tezu Magdić protumačio odličnom rekonstrukcijom Šufflayeva tumačenja borbe civilizacija, Istoka i Zapada. Magdić ne oklijeva! Odmah jasno postavlja pitanje: „Zar nije Jugoslavija osnovana u znaku najzvučnijih slobodarskih načela Zapada?” Odgovarajući na to pitanje, poziva se na Šufflayevu tezu da je jugoslavenska monarhistička politika zapravo bila potpuna negacija Zapada, osobito slobode kao njegova središnjega načela. Istovremeno tvrdi da hrvatska težnja za nacionalnom slobodom, hrvatski nacionalizam, predstavlja bit ideologije Milana Šufflaya i jedan od „najsnažnijih bedema zapadne civilizacije”. Na kraju eseja naglašava – danas bismo rekli huntingtonovski – da Hrvatska na jugoistoku Europe predstavlja Zapad.

U drugom eseju, „Politički život Hrvatske (1848. – 1918.)”, Magdić postavlja pitanje duhovnoga hrvatskoga narodnog središta koje bi razvilo snažnu ideju „za ostvarenje vlastite države”. Smatra da se ideja hrvatske države razvila na osnovi nekoliko idejnih uporišta. No posebno ističe ideju hrvatskoga državnog prava Ante Starčevića. Odlično je prikazao glavne teze njegova saborskoga govora iz 1861., a Starčevićovo shvaćanje strukture hrvatskoga društva rekonstruira na temelju njegovih *Pisma Magjarolacah*. Magdić smatra da liberalna inteligencija nije mogla slijediti Starčevićeve ideje jer se u potpunosti uzdala u „velikogradska civilizaciju”. Ističe da su intelektualci takve orijentacije zapravo bili otuđeni od naroda i da nisu vidjeli „revolucionarnost Starčevićeve koncepcije”. Iz svoje naknadno izgrađene, snažne nacionalne i konzervativne duhovne tvrđave Magdić ne vidi vezu između liberalizma i nacionalizma, slobode pojedinca i slobode nacije, što je odlika hrvatskih liberala XIX. stoljeća, pa im pogrešno upisuje značajke liberalizma XX. stoljeća. No, usprkos tomu, njegova su opažanja dragocjena, pa i aktualna, jer upućuje na središnji duhovni i politički sukob današnjice, konflikt između kozmopolitizma i komunitarizma, liberalizma i nacionalno orijentiranoga konzervativizma.

U trećem eseju, „Za stare pravice”, Magdić se vraća Šufflayu, pa propituje njegovo tumačenje Matije Gupca i bune iz 1573. godine. Naglasak je na raščlambi uloge seljačke bune u hrvatskoj politici simbola i nacionalnoga identiteta. Četvrti esej, „Pravoslavlje u Hrvatskoj”, zapravo sažeto prikazuje propagandu Nezavisne Države Hrvatske s obzirom na pravoslavno stanovništvo, pa se, kao i u svakoj propagandi, Magdić pretvara da zna ono što se ne može znati i konfabulira kako bi se Svetozar Pribičević ponašao u Drugom svjetskom ratu. Naravno, kao svaka propaganda, i ova sadržava neke neporecive činjenice. Zbog oba razloga iznesene će pripovijesti biti zanimljive današnjim čitateljima. Peti esej, „Hrvatska politika (1918. – 1941.)”, kratko, ali točno i snažno, upućuje na velikosrpske značajke politike Srpskoga kulturnoga kluba. Četvrti i peti esej zapravo su kratke crtice iz povijesti, a za razliku od njih šesti esej, „Kamovo pokoljenje”, dobro je usustavljen, vrijedan doprinos raščlambi hrvatske intelektualne povijesti XX. stoljeća. Naime, Magdić je uspješno pokazao koja se povijesna zbivanja zrcale u političkim idejama hrvatskih intelektualaca. Time daje sintezu ne samo hrvatske nego i cjelokupne europske povijesti. Na početku svoje analize navodi govor Stjepana Radića od 24. studenog 1918., nalazeći u njegovu ideološkom temelju dvojstvo između „zapadnjačke konstruktivnosti i slavenske de-

strukcije”, naglašavajući da je Radić 1918. bio „podpuno na visini zadatka”. Izrazito su zanimljive Magdićeve opaske o antikapitalizmu, Milutinu Nehajevu, klasama, boljševizmu. Izvrsno je primijetio da je Lenjin zapravo politički zapadnjak, a Staljin čovjek Azije. Ali Magdić nije dalje razvio ovu sjajnu misao. To se kasnije pokazuje kao glavni propust njegove političke misli. Magdić naime ima niz lucidnih zapažanja, ali ih ne razvija u političku teoriju. To dolazi do izražaja i u sedmom, središnjem eseju knjige, „Politika manjeg zla”, u kojem prikazuje politiku i ideologiju Hrvatske seljačke stranke. Na primjeru idejnih prijepora unutar te stranke tridesetih godina XX. stoljeća daje izvrsnu, konzervativnu kritiku liberalizma. Analizira ideje Rudolfa Bićanića, Ilije Jakovljevića, Tome Jančikovića, smatrajući da su reflektirali zapadnjačke ideje koje nisu bile povezane s „hrvatskom stvarnošću” jer su bili „vječni liberali”. U svojoj kritici Magdić nije dovoljno utemeljen jer sve tumači iz motrišta koje hrvatstvo reducira na antijugoslavenstvo, a sve ideologije propituje isključivo iz obzora konzervativizma. To, naravno, dovodi do prijepornih sudova, ali upravo su zbog toga njegove ideje intelektualno poticajne. S druge strane, na visokoj intelektualnoj razini, svoju poziciju jasno povezuje s konzervativnim vrijednostima. Upravo zbog toga njegov način argumentacije može biti zanimljiv današnjem čitatelju koji je spreman suočiti se sa suvremenom krizom konzervativnih vrijednosti i jačanjem „globalne klase” (Ralf Dahrendorf). U osmom eseju, „Mit Zvonimirove krune”, Magdić tumači sukob između hrvatskih i mađarskih političkih stranaka pozivajući sa na književnost Ksavera Šandora Gjalskog i povijesne studije Josipa Horvata. Tumačenje povijesnih zbivanja pomoću motiva iz književnosti proteže se kroz cijelu knjigu. Taj postupak omogućuje Magdiću da političku povijest protumači izrazito zanimljivo, jasno stavljajući u prvi plan činjenicu da svakom političkom postupanju prethodi neka ideja koja se zrcali u književnosti. Naglašava da vrijedi i obratno, da književnost djeluje na stvarnost i da nema nekakve „čiste”, nepolitičke književnosti. U sljedećem eseju, „Kainovo sjeme”, navedeni metodički postupak dolazi do izražaja u punoj snazi. Analizu hrvatske intelektualne i političke povijesti tridesetih godina XX. stoljeća Magdić počinje prikazom romana *Mladice* Antuna Bonifačića. Zatim slijedi kratki prikaza motiva romana *Die Welt von Gestern* Stefana Zweiga, *Zlatni mladić i njegove žrtve* Augusta Cesarca, *Pomračenje u podne* Arthura Koestlera, *Mladež bez Boga* Ödöna von Horvátha, novele Miroslava Krležje *In extremis*, romana *San o sreći* Mile Budaka. Pomoću tih radova Magdić pokušava protumačiti značajke komunističke i fašističke ideologije i pokazati zašto su te političke religije nalazile „vjernike” baš među mladim ljudima. Smatra da je mlada generacija čeznula za autoritetom i da se dijelila na one koji su bili zarobljeni „mitom Sovjetskog saveza” i one koji su bili zarobljeni mitom „Zvonimirove krune”. Naglašava da je i kod jednih i kod drugih „kult sile nadvladao sve ostale impulse”. Deseti esej, „Partija novog tipa”, briljantna je komparativna analiza lenjinističkoga i staljinističkoga tipa komunističke stranke. Magdić jasno vidi da je Lenjin bio internacionalni marksist za koga je ruska revolucija prije svega impuls za svjetsku revoluciju. Također uviđa da su boljševici bili realni političari, koji su agrarnim programom izašli ususret širokim slojevima seljaštva, da su se usmjerili na pitanja proizvodnje i organizaciju uprave te da im je upravo ta realna politika donijela uspjeh. Istaknuo je da Staljinova doktrina naglasak stavlja na „izgradnju socijalizma u jednoj zemlji”, pa se razvoj socijalizma svodi na imperijalno širenje Sovjetskoga

Saveza. Magdić je zaključio da je staljinizam reducirao marksizam na „sistem političke tehnike” te pokazuje kako je Tito 1937. na čelo Komunističke partije Jugoslavije došao sa zadatkom da „oblikuje partiju u formaciju staljinističkog tipa”. Sljedeći esej, „Stara i nova Jugoslavija”, predstavlja analizu monarhističke i socijalističke Jugoslavije. Tu Magdić promišlja iz redukcije hrvatstva na antijugoslavenstvo i antikomunizam, pa svaku Jugoslaviju poistovjećuje s velikosrpstvom. Tako Srbima u Komunističkoj partiji Jugoslavije daje nevjerovatne moći, pa oni prema njegovu mišljenju mogu kontrolirati sve, a komunisti Hrvati baš ništa. To je, naravno, besmislica jer je nedvojbeno da su hrvatski komunisti imali važnu ulogu u izgradnji jugoslavenskoga političkog poretka. Osim toga, Magdić ne vidi važnu ulogu republikanizma i federalizma u socijalističkoj Jugoslaviji, i to unatoč tomu što je riječ o načelima koja je zagovarala i Hrvatska seljačka stranka. Magdićevoj raščlambi, dakle, nedostaje komparativna dimenzija, ali i ovo poglavlje omogućuje da se uvide temelji postavke ovoga tipa hrvatskoga nacionalizma. U eseju „Pravosudno umorstvo u Zagrebu”, o montiranom sudskom procesu Alojziju Stepincu, prikazuje se agresivnost komunističkoga ateizma. To je učinjeno dobro, točno ukazujući na funkciju ateizma u komunističkoj diktaturi. Vrijednosti knjige doprinose i „Dodatak 1. Suđenje pok. Milivoju Magdiću (Lav Znidarčić)” i „Dodatak 2. Autobiografija Milivoja Magdića”. Šteta što u bilješki ispod teksta nije jasno naznačeno u koju svrhu i kada je Magdić pisao svoju autobiografiju. Bila bi korisna i bilješka o Krunoslavu Draganoviću, koji je u *Hrvatskoj reviji* pisao o Milivoju Magdiću. Ali i ovako, nema dvojbe da je riječ o zanimljivoj i dobroj knjizi.

Treba zaključiti da je knjiga vrijedno vrelo za istraživanje povijesti hrvatskih političkih ideja. Stipe Kljaić je kao urednik napravio izvrstan posao. Ne samo da je donio novo, izrazito zanimljivo vrelo za istraživanje hrvatske političke povijesti, nego je informativnim bilješkama omogućio da se Magdićeve ideje propituju u povijesnom kontekstu njihova nastanka.

Tihomir Cipek

Lucija Balikić, *Najbolje namjere. Britanski i francuski intelektualci i stvaranje Jugoslavije* (Zagreb: Srednja Europa, 2022), 146 str.

Ukoričeni historiografski prvijenac mlade povjesničarke Lucije Balikić pod naslovom *Najbolje namjere. Britanski i francuski intelektualci i stvaranje Jugoslavije* objavljen je tekuće godine u izdanju Srednje Europe, koja se posljednjih godina izdavački sve više profilira i otvara mladim nadarenim i produktivnim autorima poput Filipa Šimetina Šegvića, Samante Paronić, Matka Globačnika, Monike Zuprić i dr. Autorica je doktorandica i predavačica na Srednjoeuropskom sveučilištu (CEU) u Beču i Budimpešti, a objavljena knjiga sinteza je i proširenje njezinih dvaju obranjenih diplomskih radova, onoga iz 2018. na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu te onoga iz 2019. na Srednjoeuropskom sveučilištu u Budimpešti.